

İSMET ÖZEL'İN SİYASAL DÜŞÜNCESİNDE TÜRKLÜK, TÜRKİYE VE DÜNYA SİSTEMİ TASAVVURLARI

Doç. Dr. İdiris DEMİREL¹

ÖZET

İsmet Özel (1944 -) Türkiye'nin önde gelen şair ve düşünürlerindedir. Özel, 1960'lı yıllardan itibaren Türk yazı hayatının içindedir. Özel'in siyasal düşüncesinde Türklük, Türkiye ve Dünya sistemi belirleyici yer tutan olgulardır. Özel'de, Türklük biyolojik, antropolojik, etnolojik temellerle tanımlanamaz. Türklük, bir misyondur. Bu misyon, İslamî bir düzlemde *Gazilik* ile tezahür etmiştir. Türklüğü, Türkiye'nin dışından; Orta Asya'dan sağlanacak etnik veya kültürel köklerle açıklamak anlamsızdır. Türklük ancak Türkiye'yle, Türkiye de ancak Türklük'le izah edilebilir. Dünya sistemi ise kapitalizmin bir diğer adıdır. Avrupa/Batı merkezli kapitalizm takriben beş yüzyıldır bir dünya sistemi biçimini almıştır. Gayri İslamî bir muhtevadaki Dünya sistemi ile İslamî bir muhtevadaki Türklük en başından itibaren zıtlık içindedir. Onların iktisadi—siyasal rolleri, hayat tarzları, zihniyet dünyaları hiçbir şekilde örtüşmez.

Bu çalışmanın amacı İsmet Özel'in siyasal düşüncesinde Türklük, Türkiye ve Dünya Sistemi konularına nasıl yer verdiğini irdelemektir. Çalışmada metodolojik olarak niceliksel değil niteliksel bir yaklaşım benimsenmiştir. Belgesel araştırma yapılmış, veriler içerik çözümleme yöntemi ile işlenmiştir. Ortaya çıkan bulguların, Türkiye'nin en önde gelen şair ve düşünürlerinden biri konumundaki Özel'in ilgili alanlara yönelik siyasal düşüncelerinin daha açık biçimlerde kavranmasına yarayacak nitelikte olacağı ön görülmektedir. İncelemenin sonuç olarak odağına bilhassa Türkiye, Türklük ve Dünya Sistemi meselelerini yerleştiren çeşitli insan ve toplum bilimleri disiplinlerinin ilgili literatürlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kavramlar: İsmet Özel, Siyasal Düşünce, Türklük, Türkiye, Dünya Sistemi

TURKISHNESS, TURKEY AND THE WORLD SYSTEM CONSIDERATIONS IN ISMET OZEL'S POLITICAL THOUGHT

ABSTRACT

Ismet Ozel (1944 -) is one of Turkey's leading poets and thinkers. Ozel has been in Turkish writing-life since the 1960s. In his political thought, Turkishness, Turkey and the World System holds an important place. Turkishness can not be defined with biological, anthropological and ethnological foundations in Ozel. Turkishness is a mission. This mission emerged with an Islamic understanding of being a ghazi. Turkishness, will be provided from outside of Turkey, for example Central Asia is pointless to explain the ethnic or cultural roots. Turkishness can be explained only by Turkey and Turkey also can be explained only by Turkishness. The World System is another name of capitalism. Western/European centred capitalism has taken the form of a World System for nearly five hundred years. The non-Islamic World System and Islamic Turkishness, from the very beginning, are opposed. Their economic and political mission, their lifestyles, their mentality world do not overlap in anyway.

The aim of this study is examine how Ismet Ozel's approached the issues of Turkishness, Turkey and the World System in his political thought. In the study, a qualitative approach, not a quantitative methodology, was adopted. Documentary research has been done and the data has been processed with content analysis method. It is predicted that the emerging findings will help to make a clear understanding of political ideas of Ismet Ozel, one of the leading poets and thinkers of Turkey, for the relevant areas. As a result the study is thought to contribute to the relevant literature of various human and social sciences disciplines that have placed Turkishness, Turkey and the World System issues in the centre.

Key Words: Ismet Ozel, Political thought, Turkishness, Turkey, World System

¹ Manisa Celal Bayar Üni. FEF Felsefe Bölümü, idiris.demirel@mcbu.edu.tr

GİRİŞ

İsmet Özel (1944 -), 1960'lı yıllarda, henüz yirmili yaşlarındayken, şiiri ve *poetikasıyla* dikkatleri üzerine çekmiş bir isimdir. O, 'İkinci Yeni' sonrasının en yenilikçi, atılımcı ve etki doğurucu şairlerinden biridir. Özel, Türk edebiyat dünyasında elde ettiği önemli konumun bir benzerini, fikrî denemeleri ve kitapları yoluyla, Türk düşünce dünyası için(de) de kazanmıştır. Onun, en başından; 1960'lardan² itibaren merkezine Türkiye'yi yerleştirerek yazdığı yazıları; 1980 ve 90'larla birlikte belirgin biçimde Dünya Sistemi olarak modern küresel kapitalizmi hedefe koyan ve tenkit eden bir mahiyet kazanmıştır. Bu yazılar, yine 1990'lı ve 2000'li yıllarla birlikte Türklüğün ve hemen yanı başında Türkiye'nin anlamlandırılması ve savunulması amacı üzerine yoğunlaşan otokton içeriklerle yeni bir tekâmül evresine taşınmıştır.

Dünya Sistemi, en geç olarak ortaçağın içinde, Reformasyon öncesindeki Rönesans aşamasında İtalya'daki şehir—devletlerin kapitalist girişimcilikleriyle ve koloni-sömürge arayışlarıyla temelleri atılan bir sistemdir. Sistem, on dokuzuncu yüzyılda Büyük Britanya İmparatorluğu'nun hegemonya döneminde adı üzerinde bütün dünyayı kendisine eklemleyerek git gide küreselleşmiş olan ve varlığını el'ân miladî yirmi birinci asırda da sürdürmeye devam eden bir yapıdır. Kapitalizmden bahsedilirken, Cumhuriyet dönemi Türk İslam düşüncesi yönüyle şu da ilave edilmelidir: Kapitalizm, yaş ve jenerasyon itibarıyla İsmet Özel'den önceki isimlerden, aradaki anlayış farklılıkları bir yana, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Cemil Meriç, Sezai Karakoç ve Erol Güngör'de de belirli derecelerde ve biçimlerde dikkate alınıp eleştirilmektedir. Bu makalenin, 'Türk İslam düşüncesinde kapitalizm tasavvurlarını incelemek veya bu düşünce dünyasındaki paradigma—içi çeşitlilik ve farklılıkları irdelemek' gibi bir amacı bulunmamakla beraber İsmet Özel'den önce zikredilen ve Türk İslam düşüncesi denildiğinde akla gelen diğer düşünürlerde de muayyen bir kapitalizm duyarlılığının ve eleştirisinin var olduğunu göstermek maksadıyla kimi tasavvurlara sınırlı ölçüde değinmek yerinde olacaktır.

Kronolojik sırayla gidildiğinde Necip Fazıl Kısakürek'in kapitalizmle alakalı aşağıdakine benzer tahlillerinin bulunduğu görülür: *"Türk Milleti, 18 inci asırdan sonra Garp cemiyetini işbâ haline getiren ağır sanayi, büyük kapitalizma ve bunların emri altındaki Garp emperyalizmasının bir avı halinde, boyuna kurtuluş reçeteleri getirerek kendisini zehirleyen inkılâp rehberlerinin izinden, Garbın bu tarihî tuzağına bütün külçesiyle oturtulmuştur."*... *"Sosyalizma ve komünizmanın var etmek isteyip de yok ettiği içtimâî adalet ve tesviye ölçüsünün hakikati İslâm'da.. Liberalizma ve kapitalizmanın yedire yedire ferdi çatlatmasına veya mukabil fertten her hakkı çaldırmasına mâni ölçüler, İslâm'da."* (Kısakürek, 1986: 74, 98) Nurettin Topçu'nun kapitalizme dair örnek tespitleri ise şöyledir: *"Komünizmin kaba maddeciliği gibi kapitalizmin maddeyi Tanrılaştıran değerleri ile inhisarcı iktidarını büyük insanlığa karşı koyan ilerleyişi bir an evvel durdurulmalıdır. Her ikisinin de kökleri vatan dışındadır."*... *"Evvelâ kapitalistî esaretten sıyrılalım."*... *"Ekonomik sınıf farklarını*

² 1944 yılında doğan İsmet Özel, daha yirmili yaşlarında, şiirleri yoluyla tanınan bir şair ve şairliği yoluyla tanınan bir sosyalist kimliğiyle, yazılarında, doktriner bir milliyetçilik söz konusu olmaksızın, Türkiye'yi merkeze alan, Türkiye'ye önem veren cümleler kurar: *"Türkiye için de fırsat sayılabilecek bir atılım umudu..."* örneğinde olduğu gibi. Gençlik dönemi arkadaşlarından Ataol Behramoğlu'na bir sohbetlerindeki sorusu ise şöyledir: *"Şu bizi heyecanlandıran şeylere bak! Nelerle meşgul hep kafamız! Biz sosyalist falan olduğumuzu söylüyoruz ama yoksa sadece milliyetçi miyiz? Kısa bir sessizlikten sonra, Ataol cevap veriyor: "Evet, gidip Vietnam'da çarpışmadığımızı göre"..."* Şairin, 1968 yılında, bir sosyalist olarak 24 yaşında iken kurduğu bir cümle ise şöyledir: *"Türk olduğumuz için genç bile olsak aşırılık, hafiflik bize yasak."* Bir alıntı daha yapılabilir: *"Türkiye için önerimiz..."* Bu Türkiye'yi önceleme vakıasını, *"Memleketimin sosyalist bir dönüşüm geçirmesi uğruna elinden gelenin tümünü vakfeden bir Türk milliyetçisi olarak yaşadım."* Diyen Özel, şu sözlerle de dile getirmektedir: *"Benim şiirlerimde ben olarak geçen her şey Türkiye'dir. Bu on yedi yaşımdan beri böyle."* (Behramoğlu ve Özel, 1995: 22, 23-24, 63, 72; Özel, 2013b: 36; 2018: 486; Demirel; 2013: 495)

doğuran kapitalist sistem... Zulmü amansız bir kuvvet haline getirdi.” (Topçu, 1997: 27, 94), Topçu’dan Cemil Meriç’e geçildiğindeyse Meriç şöyle der: “*Sinaî kapitalizm, Protestan ahlâkının eseri. Acaba öyle mi? Weber’in Protestan ahlâkına yamamak istediği rasyonalite, irrasyonelitenin ta kendisi değil mi? İnsanı eşyalaştıran, insan haysiyetini sifira indiren bu ahlâk, kapitalizmin cinayetleri ve adilikleri üzerine örtülü bir şal.*”... “*İlim milletlerin maddî menfaatine hizmet etmiyorsa, gelişmemeye mahkûmdur. Batı’nın Doğu merakının temelinde mutlak olarak kapitalizm vardır, saf bir ilmî tecessüs değildir bu. Gelişen bir sınıfın ihtiyacıdır. Demek Batı’nın sanıldığı gibi sadece madde ilimlerinde değil, toplumları incelerken de kılavuzu habis bir ihtirastır: Doğu’yu talân etmek.*”, bir kez daha Cemil Meriç: “*Oryantalizm, kapitalizmin keşif kolu.*” (Meriç, 1993a: 185-186; 1993c: 173, 1993b) Kapitalizm üzerinde ısrarla duran bir kalem olarak Sezai Karakoç’a göre: “*İslâmın kendine has bir ekonomi görüşü vardır. Bu ne kapitalist, ne komünist bir yapıdır.*”... “*Kapitalizmin ve Komünizmin yalnız gidiş yolları farklı. İkisi de, sonuçta kendi topluluklarının dışındaki bütün insanlığı sömürmek için kurulmuş sistemlerdir.*”... “*İslâm ekonomisi... Kapitalizmin temeli olan faiz düzenini temelden ve kökten reddeder.*” (Karakoç, 1989: 42; 1967: 18, 44) Erol Güngör’ün de ‘Türk İslam düşüncesi’ zemininde kapitalizmi eleştirel üslupla mütalaa ettiği görülür: “*Batı medeniyetinin maddi temeli liberal-kapitalist ekonomiye dayanır. İslâm dünyasında bu yönde bir gelişme olmadı, zaten bizim medeniyetimiz bu türlü bir gelişmeye müsait değildi. Osmanlı İmparatorluğu’na hâkim olan değerler sistemine bakılacak olursa, burada zenginlikten çok eşitlik ve adalete önem verildiği görülür. Müslümanlar bazı insanların büyük servetler biriktirerek bu sayede başkalarına hükmetmelerini katiben hoş görmüyorlardı. Bu yüzden kapitalizme imkân vermeyen bir iktisadî düzen kurdular ve onu muhafaza etmeye çalıştılar.*” (Güngör, 2011: 106) Diğer isimlerden sonra, bir kez daha İsmet Özel’e bakınca kapitalizm onda artık salt bir iktisadi ve sosyal-siyasal formasyon değildir. Bütüncül ve bütünleşik bir Dünya Sistemidir. Dünya Sisteminin, Özel için ‘her şeyi etkileyen bir şey’ olduğu görülür. Bundan başka, kapitalizmin, öne çıkartılan Dünya Sistemi karakteri, tarihî artalanı itibarıyla da, aktüel içerimleri itibarıyla da kendisiyle zihniyet dünyası bakımından olsun, hayat tarzı bakımından olsun, hep çatışa geldiği Türklük ve Türkiye için hassaten hayatî bir önem taşır.

Özel’in siyasi düşüncesinde başından beri en kuvvetli muharriklerden biri Dünya Sistemine; Dünya Sistemiyle somutlaşan bilgi yapıları rejimine, hayat tarzına ve medeniyete karşıtlıktır. O, 1960’lı yıllarda ve 70’lerin başlarında bir sosyalistken de, daha sonraki dönemde Müslümanlığını belirginleştirirken de ve akabinde bir Müslüman olarak Türklüğünü ön plana geçirirken de, “*Türkiye niçin vatan? İsteyen istediği kadar kem kûm etsin; bu sorunun tereddüt edilmeden verilecek bir cevabı var: Türkiye dar-ül İslâm olduğu için bir vatan*”; “*Türkler gelmeden önce Türkiye diye bir şey olmadığını düşünmemiz lâzım. Türkiye dediğimiz toprakların Dar’ül-İslam haline getirilmesiyle vatan olduğu fikrini... Kabul etmemiz gerekiyor.*” derken de, Dünya Sistemiyle başa çıkışın biricik mümkün yolu olarak Türklük anlayışını tanımlarken de Kapitalist Dünya sistemi ve sistem—karşıtlığı üzerinden hep bir süreklilik söz konusudur. Özel’in tekraren kendi sözleriyle: “*Biz Türk’üz... Türklük bu topraklarda doğmuş bir şeydir. Ve Türklük bu topraklarda gayr-i Müslim dünyanın geriletilmesi suretiyle doğmuş bir şeydir. Yani Türklük gayr-i Müslim dünyanın geri adım atması, gayr-i Müslim dünyanın etkinlikten mahrum bırakılması suretiyle ortaya çıkmıştır.*” Onda, gayr-i Müslim karakterli ‘kapitalizmin temel işleyiş tarzı gözden uzak tutularak yürütülebilen bir siyaset söz konusu olamaz ve Türklük de haddizatında, kapitalizm karşıtlığıyla ispat-ı vücud eylemiş bir varlığa sahip çıkmak demektir.’ (Özel, 2002a; 31; 2006b; 40-41; Özel, 2013a: 206-207; Özel, 2013b: 38; Özel, 2015: 20-21; Özel, 2018: 153; Demirel, 2005: 18) Açıktır ki anti-kapitalist duruş; 1970’lerde teknik/teknoloji aleyhtarlığı, yabancılaşma duyarlılığı ve özgün bir medeniyet eleştirisi ile dillendirilen, 1980’lerin sonlarından yani *Cuma Mektupları*’nın yazılmaya başlanmasından itibaren doğrudan Dünya Sistemi aleyhtarlığıyla belirginleşmektedir. Mesele aynıdır ama bu meseleyi ele alışa ve izah edişe dair kavram(a)

donanımı; kapitalist medeniyetin bizatihi kendisinin evrilmesiyle, ‘zamanın ruhu’nun değişmesiyle ve hem Türklüğün, hem Türkiye’nin istihaleleriyle farklılaşmış gibidir. Sosyalist iken ‘değişen’ Özel, bir başka açıdan, Türkiye merkezli düşünme ve Dünya Sistemi karşıtı anti-kapitalist bilinç yönüyle dün neredeyse yine bugün de ‘değişmeden’ süreklilikle oradadır. Üstelik *"İdeolojisine İstiklâl Marşı'ndan başka çerçeve aramayan bir Türk milliyetçisi olmakla övünürüm"* (Özel, 2002b; 8-9) diyerek, oradadır. Şu da önemlidir ki, İsmet Özel’in aşağı yukarı aynı yaş kuşağındaki sosyalist gençliğin ve bir ideolojik duruş vasfıyla Türkiye’deki sosyalistliğin kendisinin perspektifinden tartışıldığında tek mesele Özel’in sosyalist düşünceyi terk edip etmediği değildir. En az o kadar önem taşıyan bir başka mevzu daha vardır. O da, anti-kapitalist hüviyetinden soyulan ve mihverine feminizm, toplumsal cinsiyet fetişizmi, Batılı—kapitalist hayat tarzıyla hesaplaşmayı göze alamayan gayrisahih bir çevrecilik, mezhepçi ayrımcılık, anti-emperyalist - anti-kapitalist bir Türk milliyetçiliğine karşı etnik-milliyetçilik savunuculuğu gibi görüşler yerleştirilen sosyalist düşüncenin içinin boşaltılmış olduğu gerçeğinin nasıl olup da görülemediğini değerlendirebilmek meselesidir.

DÜNYA SİSTEMİ, TÜRK LÜK, TÜRKİYE, İSLÂM

En az birkaç asırlık tarihi bulunan Dünya Sistemini, hakkıyla çözümlemede tarih, siyaset bilimi, iktisat, sosyoloji gibi disiplinlerin ya da topluca ‘sosyal bilimlerin’ yetersiz kaldıklarını daha bile manipülasyonlara yol açtıklarını düşünerek hem sosyal bilimlere alternatif olabilecek hem de adı üzerinde sistemi tahlil edebilecek bir yaklaşım niteliğiyle ‘Dünya Sistemleri Analizi’ fikrini ortaya Immanuel Wallerstein (1930 -) atmıştır. Samir Amin, Andre Gunder Frank, Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins, kimi zaman Wallerstein’e muvafık tarzda, kimi zamansa muhalif tarzda bu analize katkı sağlayan ilk dönem bilimciler olmuşlardır. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, müştereken yazdıkları “Sistem Karşıtı Hareketler” adlı kitaplarında Dünya Sistemi içerisinde yer alan sistem—karşıtı hareketlerin mahiyetlerini, tarihî aşamalarını ve hedeflerine nispetle başarılı olup olmadıkları problemini tetkik etmişlerdir. Bu isimler, Dünya Sistemine yönelen muhalif hareketlerin ve bu hareketleri hem üreten hem de eşzamanlı biçimde onların içinde faaliyet gösterdikleri sınırları belirleyen yapısal kapitalist süreçlerin üzerinde durmuşlardır. (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995: 9,10) Sistem—karşıtı hareketlerin tarihte ‘milliyetçi anti-emperyalizm’ ve ‘proleter anti-kapitalizm’ temelinde ikili bir meşruiyet kazanmaya çalışması ve bu sürecin, mezkûr hareketlere seferber edici yönelişler formuyla büyük güç vermesi de, anılan bilimciler tarafından dikkat çekilen temalar arasında yer almıştır. Belirtilen hususların, Türklükle; ama *“Avrupalıyı Avrupa’ya tıktırılan Türk’ten başkası değildi. Tıkışanların felâhlık bulduğu alanı nelerden sonra kapitalizm diye adlandırdık”* (Özel, 2002c: 26; 2004c: 17; 2004b; 72-74) diyen ve *“Bizim varlığımıza kapitalizm maya temin etmedi. Hâlbuki Avrupa’daki toplulukların hepsinin mayasında kapitalizm var... Bizim Türklüğümüz Türkiye’de oluşmuş bir şeydir. Türkiye Türkleri oluşturmuştur, Türkler Türkiye’yi oluşturmuştur.”*, *“Dünyada ‘dış Türkler’ tabirinin anlam sahibi olduğu bir tek ülke var: Türkiye. Demek ki Türklerin ‘içerisi’ olarak bildikleri, vatanlaştırdıkları yegâne ülke Türkiye’dir...”* (Özel, 2018: 298) sözlerini ekleyen İsmet Özel’in çerçevelediği anlamda Türklükle ilgisi kurulmak bir yana Dünya Sistemi ile Türklük arasındaki hususi önemi haiz münasebet, Avrupamerkezci epistemoloji ve tarih tezleri zemininde gözlerden bilhassa uzak tutulmak istenmiştir.

Sistem—karşıtı hareketlerin bir tarihleri, kökleri, farklı ülkelerdeki farklı serüvenleri tabî ki bulunmaktadır. Lâkin Dünya Sisteminin *oluşmasında ve ona karşıtlıkta Türklüğün hayati rolü* gözükmemektedir. İsmet Özel’in istediği, beklediği, kendisinin kurduğu ölçüde bir kapitalizm-Türklük ilgisi, Wallerstein başta olmak üzere Dünya Sistemleri Analistlerinde de tarih, siyaset bilimi, sosyoloji, iktisat gibi yerleşik-ortodoks

disiplinlerin içinden yazan bilimcilerde de yer almamaktadır.³ “*Türkler bir başları olması hasebiyle kapitalizm karşısında baş olma başarısına ermiş tek millettir*” ifadesine benzeyen bir söz, hiçbir Dünya Sistemleri analistinden okunamamaktadır. Ki yine Özel’e göre, Avrupalının kapitalistleşmeyi keşfetmesi de zaten Türkleşmeye karşı bir panzehir arayışından kaynaklanmıştır. (Özel, 2002a, 14; 2006a, 117; 2013a: 230)

Dünya Sistemi, temellerinin atıldığı takriben bin üç yüzlü yıllardan, on sekizinci asra kadar yani İngiliz sanayisinin yükselişine kadar dünyayı tam anlamıyla ihata edememiştir. Bu tarihî aralıkta kapitalizm yine bir dünya sistemi olmakla beraber bütünüyle bir dünya gücü değildi. Sistemik faaliyetler, dünyanın tamamına teşmil edilemiyordu. Sanayi evresiyle birlikte sistem bütün dünyaya taşabilmiştir. Kapitalist Dünya Sistemiyle işbu sistemin kendisine karşı oluştuğu ve aralarında başlangıçtan itibaren bünyevî bir uyumsuzluk bulunan Türklüğün arasındaki ilginin görülemeyişi yahut dikkatlerden kaçırılmak istenışı olgusu, Dünya Sistemleri Analizini kullanan Batılı bilim adamlarının da yer yer sosyal bilimsel söylemin Avrupamerkezci doğrultusunun etkisi altında kalmış bulunmalarıyla alakalıdır. Nitekim belirtilen Avrupamerkezci zafiyet, söz konusu edilen husus Türklük olunca daha aşikâr hale gelmektedir. Tarihî gerçekliğe bakıldığında: Dünya Sisteminin, Wallerstein, Arrighi, Frank, Hopkins, Amin gibi Marksizmin etkisi altında yazan bilimcilerin iddia ettiğince bir sınıf savaşının kaçınılmaz sonucu olarak değil; Türklere karşı; *oluşum hızını kapitalizmle zıtlasmadan alan Türklere karşı*, Avrupa'nın elini güçlendirme çabalarının bir uzantısı olarak tebellür edip hâkimiyet kazandığı görülecektir. Bu tarihî müktesebat bağlamında sistem dışında bir hayat yolunu kat edebilecek dünyadaki biricik ülke Türkiye iken Türkiye'nin bu 'biricikliğine' mündemiç bulunan, kapitalizmin ve sosyalizmin dışında farklı bir '*dünya mefkûresi*' potansiyeli görmezden gelinmektedir. Özel'e göre: “Kapitalizmin insan varlığına hor bakan tasallutundan Türkiye'nin kurtulma gücü kalmadıysa dünyanın bu tasalluttan kurtulabileceği konusunu ciddiye almak abesle iştigaldir. (Özel, 2003a: 17, 130; 2004a: 102; 2018: 381-382) Nitekim bu 'görmezden gelmeye' yol açan sosyal bilimsel söylemin Avrupamerkezci doğrultusuyla alakalı olarak, en önde gelen Dünya Sistemleri Analisti konumuyla Wallerstein de şöyle demektedir: “*Varolan egemen epistemolojiyi eleştirenlerin de, eleştirileri ciddi ve doğrudan sorunlara yönelik olduğunda bile, yine de reddettikleri dünya görüşünden tam olarak özgürleşemedikleri kanısındayım. Benim de bu geriyeye düşme olgusundan muaf olmadığımı düşünüyorum.*” (Wallerstein, 1997: 8)

Özel, Türkiye ve Müslümanlık konusunda sıhhatli düşüncelerin ancak milliyetçilik ve vatanperverlikle paralel gideceğini düşünür. Şöyle ki: ‘Müslümanlık, milliyetçilikten ve vatanperverlikten kopuk bir biçim aldığı zaman, ruha nüfuz edici kuvvetten de mahrum kalır ve giderek ruhsuzlaşır. Bundan sebep netlikle anlaşılmalıdır ki, Türklerin ve Türkiye'nin var olan değerlerinin bir kısmı değil, çoğunluğu değil, tamamı İslâm'da toplanmıştır. Türkiye'de İslâm'ın topluma kattığı değerleri dışarıda bırakarak bir gelişme sağlanması imkânsızdır. Türkiye'nin tek örgütlü gücü devlettir. Türkiye'nin tek tayin edici kültürü

³ Türklüğün tarihi/hayati rolünün ‘üstünün örtülmesine’ ilişkin durum, özellikle Osmanlı'nın, Kapitalist Dünya Sistemine nasıl ‘eklemlendiğine’ yönelik bir literatürün bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Her şeyden önce, Dünya Sistemleri Analizinin kurucusu ve en önde gelen ismi olan Wallerstein'in kendisi, “Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme Süreci” başlıklı bir (ortak) makale yazmıştır. (Wallerstein, 1983: 41-54) Ayrıca yine Dünya Sisteminin oluşmasında Türklüğün rolüne ilişkin değil! Ama Osmanlı Türkiye'sinin, Dünya Sistemine nasıl eklemlendiğine dair şu çalışmalara da bakılabilir: Wallerstein, “Halil İnalçık ve Osmanlı Çalışmalarının Geleceği”, (Çev. Mustafa Özel), Dergâh Edebiyat Sanat Kültür, C: V, S: 59, Ocak 1995, ss. 14 vd; T. R. Shannon, An Introduction To The World-System Perspective, Westview Press, 1989, ABD, İngiltere, ss. 44, 46 vd; İsmet Özel, Cuma Mektupları III, Çıdam Yay. İstanbul, 1990, ss. 95-102; B. K. Gills ve A. G. Frank, “Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler (MÖ 1700 – MS 1700), Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı? (Der. A. G. Frank ve B. K. Gills), (Çev. Esin Soğancılar), İmge Kitabevi, Ankara, 2003, ss. 351 vd. Konuyla kısmen örtüşen bir çalışma için de Bkz; Demirel, “Erk, Kapitalist Medeniyet ve İslamcı Altışverenlik”, Dergâh Edebiyat Sanat Kültür, C: XIV, S: 166, Aralık 2003, ss. 17-19.

İslâm'dır. Müslümanlığımız ile Türklüğümüzün özelliği biri gidince diğerinin tamamen yok oluşundadır.' 'Dünyada milliyetiyle dini aynı şey olan bir tek kavim vardır, onlar da Türklerdir.' İsmet Özel'in, Türklük ile İslam arasında kurduğu doğrudan bağın zikredildiği bu yerde, şu da söylenmelidir: '*Türk İslam*' ibaresi kullanıldıkta, Türklük ile Müslümanlık arasında kurulan ayniyet ya da daha ötesinde Müslüman olunmadığı takdirde Türk de olunamayacağı ve Müslümanlıktan çıkışın, Türklükten de çıkış anlamına geleceği tasavvuru, bir zihniyet, bir kabul niteliğiyle tarihî temellere sahiptir.' Ki, aynı gerçekliğe, Bernard Lewis de değinir. Lewis'e göre, 'Osmanlı Türkleri kendilerini İslâmlık ile özdeş görmüşlerdir. Kimliklerini, diğer herhangi bir İslâm milletinden çok daha büyük ölçüde İslâmlık içinde eritmişlerdir. Türk kelimesi, Batı'da Müslüman kelimesi ile eşanlamlı hale gelmiş ve Müslüman olmuş bir Batılıya, olay [Batı dışı bir memlekette, örneğin] İsfahan'da veya Fas'ta olsa bile, "Türk olmuş" denilmiştir.' (Özel, 2013a: 225; 2015: 154; Lewis, 1988: 13; Demirel, 2018: 645). Tekraren Özel için: 'Türklük öyle bir vakiydir ki, insana dünyada bulunuşunun gayesini, tabiata ilan-ı harp etmenin değil de, sâlih bir hayatı, sâlihlerin hayatını takip etmenin verdiğini bütün dünyaya o göstermiştir. Türklük, kendisine verdiği bu ders yüzünden Kapitalist Dünya Sisteminin baş düşmanı kabul edilmiştir. Kapitalist âlem Türklüğün direnişini -Şark meselesi- olarak adlandırmıştır. Dünyayı bir kârhane haline getiren kapitalizmin ilk hızlandığı zamandan itibaren *öteki* olarak kabul ettiği Türk'ten başkası değildir.' Neden böyle, çünkü "Kâfirle çatışmayı göze alabilen Müslümana Türk denir." İsmet Özel'e göre:

"Osmanlı Devleti'nin dayandığı tek şey gazâ olduğu için Türkiye'de siyasi varlık ancak İslam karakteriyle tanınabilir bir varlıktır. Onun için 1921 yılında Sakarya Muharebesinden hemen sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal'e "Gazi" ünvanı veriyor. Bu milletin başında bulunabilmek için Müslüman olmak yetmez. İslâm uğruna savaşmış olmak gerekir. Yani bu milletin başında olmak için Müslüman olmak kâfi değildir, İslam uğruna savaşmış olmak zarureti vardır. Onun için Mustafa Kemal gazi ünvanı ile siyasi turmanışını pekiştirir. " (Özel, 2018: 398) Gazanın ve gazi olmanın öne çıkarılıp esas alındığı bu bağlamda, dünyada kapitalist olmadan, kapitalizmin karşısında yaşama tarzı üretebilmiş ve bunu gerektiği yerde gaziliğiyle pekiştirebilmiş tek devlet biziz. (Özel, 2002a: 104; 2003a: 87, 101; 2008: 278, 414; 2006b: 40; 2013a: 228; 2015: 107; 2017: 122; 2018: 63)

Özel'in Türklük ve Türk yurdu olarak Türkiye tasavvuru, görülmektedir ki, hem İslâmsız bir Türklüğün savunucusu profan 'ulusalcı-milliyetçi' ideolojilere, hem de Türksüz bir İslâm'ın savunucusu enternasyonalist İslâmcılık ideolojilerine karşı duruş olarak tebarüz etmektedir. Ona göre, tarih İslâmiyet'e beden olarak Türklüğü tayin etmiştir. (Özel, 2002b: 87) Özel'in anlayışında Türklük, insanların doğuştan sahip olabildikleri ve hep öyle kalan bir zaman mekân üstü töz diye tasarlanmamaktadır. Türklük kendisine dâhil oluna-bilinen ve kendisinden çıkıla-bilinen bir kimlik, bir misyon (iddiası), bir tarihî rol olduğu için, Türk olmayı da kimlik özleminden ayırarak anlama imkânı bulunmamaktadır. (Özel, 2002b: 60-61; 2013b: 71)

Türklüğün, hassaten anti-empyralist, anti-kapitalist gazilik karakteri ve bu karakterle örtüşen kapitalizm olmadan da yaşamayı mümkün kılan, başka bir hayat tarzı, başka bir 'dünya mefkûresi' öngörebilen yönü bilinçle sahiplenilmelidir. Ortaya, bu yönde bir tarih bilinci konmuyorsa eğer 'millet' olma vasfı elden gidiyor demektir. Özel, Türklüğün, bir gün hegemonik güç olacağıнын hayalini kurmamaktadır. Bunun yerine dünyanın; kapitalizmin; Kapitalist Dünya Sisteminin rezil ve sefil şartlarını alt etmede, Amerikanlaşmaya karşı Türklüğün, Türkleşmenin, Türkiye'nin bir imkân sunduğunu savunmaktadır. Modern kapitalizme sahip çıkan ABD olduğundan, modernleşme de Türklük ve Amerikalılık kutuplaşmasında nihayet bulmuştur.' Dünyada bütün insanlar için iki şahsiyet yolu söz konusudur, ya Amerikalı olacaklar, ya Türk olacaklar. Üçüncü bir yol yok.' Yani, tıpkı Amerikalı olmak gibi Türk olmak da bir seçme, bir irade,

bir tercih meselesidir. Bir biyoloji, antropoloji, kavmiyet, ırk⁴ meselesi değil. Bu çerçevede yurdu Türkiye olan (Turan olmayan!) Türklüğün ve Türkleşmenin kaynağı hep aynı kalan değişmez bir tözden; değişmez bir kandaşlık-soydaşlık meselesinden değil, anti—kapitalist bir siyasi tutumdan neşet etmektedir. (Özel, 2002b: 92; Özel, 2002c: 49; 2015: 178; 2017: 144; 2018: 81, 82, 295) Türklüğü biyolojik, antropolojik, vb. perspektiflerle görmeyen Özel için, ‘kandaşlığımız, karındaşlığımız, kültür cevherimiz, Müslümanlığımızdan geçiyor. Ve bugün Müslüman denilince Türk’ün anlaşılması gerekiyor.’ Özel, "Türklük eşittir Müslümanlık" şeklinde takdim ettiği reçetenin süreç içinde başlıca iki zümrenin rahatsızlığına yol açtığını da ekler: 1) Türkiye'deki Kürt, Laz, Gürcü, Çerkez, Arnavut ve sair kavimlerin milliyetçileri. 2) Geçimini kozmopolit kültürün Türkiye'ye olan hâkimiyeti yoluyla sağlayanlar. (Özel, 2002c: 56; 2003a: 63).

SİSTEM—KARŞITLIĞI VE TÜRKLÜK

Türk'ten, kapitalist burjuva medeniyetinin bilinçli köstekçisi olan kişiyi anladığını ortaya koyan Özel'in yapmak istediği şey; Türklüğü, Dünya Sistemleri Analistlerinin çerçevelendiği bağlamda mevcut veya potansiyel sistem—karşıtı hareketler platformu içinde herhangi bir yere yerleştirmek değildir. Bilakis sisteme yönelebilecek yegâne ciddi, sahit, sonuç alıcı itirazın ancak Türklükle olabileceğini; ‘konuşulamaz Türk (The unspeakable Turk)’⁵ ile kesişmeyen hiçbir hareketin de gerçek anlamda sistem—karşıtı sayılamayacağını gösterebilmektir. Modern Kapitalist Dünya Sistemine karşı biricik ciddi itirazın niçin sadece Türklükle olabileceği sorusunun cevabı *tarihin* bağrında yatmaktadır. Tarihe bakıldığında, ‘modern dünyanın, oluşumuna, yukarılarda da zikredildiğince takriben bin üç yüzlü yıllarda başladığı fark edilir. Bu yüzyılda bir tarafta Avrupa bir tarafta Türkler söz konusudur. Türkler, Osmanlı devletinin temellerini atarken, kapitalizm de, Avrupa’da İtalyan site devletleri aracılığıyla bugün insanlığın boyunduruğu altında kaldığı sistemin temellerini atmaya başlamıştır.’ (Özel, 2013a: 207, 231) Geline kertede Türklük açısından bakıldığında Dünya Sistemine eklemlemek veya kendi başına bir merkez oluşturmak; temel önemi haiz ikilem budur. Türk milletinin açılacak diye beklediği bir ümit kapısı varsa, o kapı insanlığın da önünde beklediği ümit kapısıdır. Lâkin kurtuluş yolu araniyorsa önce şu anlaşılmalıdır: ‘Bizi biz kılan, bizim canlı varlıklar olduğumuza delil getirebileceğimiz şey, Türklüğümüzü borçlu olduğumuz şey; Orhun-Yenisey yazıtları değildir... Bizi biz kılan İstiklal Harbimizdir.’ Özel’e göre: Mehmet Akif’in "*Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi*" sözü, boşuna söylenmiş bir söz değildir. O kadar boşuna söylenmiş bir söz değildir ki Türkiye'nin istiklâli aleyhine işlenen her cürüm İslâmiyet aleyhine işlenmiş sayılır. (Özel, 2002a: 58; Özel, 2002c: 91, 121; 2015: 111; 2018: 185; 2017: 32)

‘Biz, toprak kazanarak, yaşadığımız toprakları ‘vatan’ haline getirerek, gaza beyliklerinden bir ‘Türkiye’ yaparak Türkleşmeye başladık. Ve bir İslâm dili olarak, Kur’an menşeli Türkçemiz de vatanımızın tapusudur. Türklüğe, üzerinde yaşadığımız Türkiye toprakları dışında bir serpilme, gelişme, kendini gerçekleştirme alanı seçmek ve Türk milletinin köklerini İslâm öncesi bir etnik damara uzatmak onu kokmuş bir tuzla baş başa bırakmak demektir. Tuz eğer bize etin bozulmasını önlemek için gerekiyorsa milliyetçiliğimizin esasının ‘din’ olduğu fikrinden zerre kadar inhiraf etmememiz gerekir.’ Kavranılmış olmalıdır ki Türklük de, Türk milliyetçiliği de, vatan olarak Türkiye de Özel’de ırkla değil, anti-kapitalist, anti-emperyalist bir bilinçle, tarihî misyonla çerçevelenmiş bir şekilde anlaşılıyor. Türkiye ve Türklük bir tarih vakasıdır. Türklüğün,

⁴ Özel’e göre, İstiklal Marşı’nda geçen ‘ırk’ kelimesi, fizikî değil, kültürel homojeniteye bir göndermedir. (Özel, 2018: 208)

⁵ İskoçyalı tarihçi Thomas Carlyle (1795–1881) Osmanlı devlet ricalinden bahsederken “Konuşulamaz Türk derhal meselenin dışına itilmelidir” demiştir. Kapitalist güçlerin hazırladığı planda yerini almak konuşulabilirliğin ölçüsü sayılıyordu. Konuşulamaz duruma girmek ise yeni bir plan önermek, dolayısıyla ‘asgari milliyetçi bir tavrın belirtisini’ sergilemek anlamını taşıyordu. Özel’e göre, “Konuşulabilir Türk... Batı’ya problem çıkarmamaya yeminli olmak demek. Batıcılıkla pek alâkası yok. Hatta İslâmcıyken de konuşulabilir Türk olunabilir.” (Özel, 1998: 145-146; Özel, 2008: 223-224)

tarihteki, Dünya Sistemine karşı yeri tereddüt doğurmayacak bir belirginliktedir. (Özel, 2002a: 108; Özel, 2002b: 53, 115; 2017: 197; 2018: 194) Özel'e göre: Kapitalizm, daha tohumlarının ilk yeşermeye başladığı İtalyan site devletleri döneminden itibaren İslâm'ın karşısında durmuştur. İnsan hayatında tayin edici etmenin tarih oluşundan ve tarih adı verilen kavrama insanların ancak varlığın bir seyir takip ettiği görüşüne kavuşunca erişebileceklerinden söz açan Özel'in nazarında Türklük, kapitalizm açısından bugün önemliyse eğer bu tarihte de önem taşıdığı için böyledir. (Özel, 2002a: 143, Özel, 2003b: 49)

SONUÇ

Dünya Sistemi vakıasına karşıtlığını, daha önceki bilim ve düşünce insanların aksine, Türklük ve Türkiye ile olan münasebeti zemininden yükselten Özel için, sermaye gücünden yani kapitalizmden ötede yer alan bir dayanakla dik durabilme özlemiyle dopdolu olan dünya, Amerikanlaşmanın değil! Türkleşmenin desteğini arıyor. Dünya Türkleşmenin desteğini arıyor. Neden böyle? Çünkü *'dünyadaki hastalığa karşı hastalığın zaten sebebi konumunda olan kapitalist sömürgecilerden bir çare temin etmek nasıl mantığa aykırı ve imkânsızsa, bu hastalığın çaresini bulmak için sömürge durumuna düşmüş ülke ve milletlerin aklına uymak da o kadar mantığa aykırı ve imkânsızdır. Dünyanın sıhate kavuşması ancak ve ancak Türkleşmiş bir bünyeyle mümkün olabilecektir.'* Kapitalizm için Türklük bir düşman. Zira ona karşı örgütlendi ve ona karşı oluştu. Her ne kadar hem Mehmet Akif'e hem de Özel'e göre Türklük tarihe sığmasa da, kapitalist sistem oldubitti "*gömelim gel seni tarihe*" diyerek onun "*tarihe sığması*" için elinden geleni yapıyor. Sonuç itibariyle, Dünya Sistemi açısından da Türkiye ve Türklük açısından da hadisenin gelip düğümlendiği yer aynı gibi: *Tarihe sığmak ya da sığmamak.* 'İşte bütün mesele bu'. Ve bu meselenin hangi yönde nasıl bir çözüme kavuşma seyri takip edeceği de, doğrudan doğruya, Türklerin ve Türkiye'nin kendi birikimine, kendi hüviyetine, kendi tarihî realitesine sadakat gösterip göstermeme seçimi ile alakalı.

KAYNAKÇA

Arrighi Giovanni, Hopkins Terence K. ve Wallerstein Immanuel, Sistem Karşıtı Hareketler, (Çev. C. Kanat vd.), Metis Yay. İst. 1995.

Behramoğlu Ataoğulları ve Özel İsmet, Genç Bir Şairden Genç Bir Şaire Mektuplar, Oğlak Yay. İst. 1995.

Demirel İdiris, "Erk, Kapitalist Medeniyet ve İslamcı Altışverenlik", Dergâh Edebiyat Sanat Kültür, C: XIV, S: 166, Aralık 2003.

Demirel İdiris, "İsmet Özel'de Teknik, Medeniyet ve Yabancılaşma'dan Kapitalist Dünya Sistemine", Dergâh Edebiyat Sanat Kültür, C: XVI, S: 185, Temmuz, 2005.

Demirel İdiris, "Milliyetçi İslami Siyasal Düşüncede İslam Medeniyeti Karşıtlığı: İsmet Özel İstisnailiği", II. Uluslararası Felsefe Kongresi "Şehir ve Felsefe" Bildiri Tam Metinleri, II. International Philosophy Congress "The City and Philosophy" Full Texts, 11-13 Ekim 2012, Uludağ Üniversitesi Bursa – Türkiye, Bursa Kültür AŞ. Yay. Bursa, 2013.

Demirel İdiris, "Necip Fazıl Kısakürek, Sezai Karakoç ve İsmet Özel Örneklerinde Cumhuriyet Dönemi Türk İslam Düşüncesinde Felsefe Tasavvurları", II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı 26 – 28 Ekim 2017 Kütahya, (Ed: Özgür Önder vd.) Kütahya, 2018.

Gills Barry K. ve Frank Andre Gunder, "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler (MÖ 1700 – MS 1700)", Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık Mı?(Der. Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills), (Çev. Esin Soğancılar) İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

- Güngör Erol, Sosyal Meseleler ve Aydınlar, Ötüken Yay. İst. 2011.
- Karakoç Sezai, İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Ötüken Yay. İst. 1967.
- Karakoç Sezai, Günlük Yazılar II Sütun, Diriliş Yay. İst. 1989.
- Kısakürek Necip Fazıl, İdeolojya Örgüsü, Büyük Doğu Yay. İst. 1986.
- Lewis Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu (Çev. Metin Kırathlı), AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yay. Ank. 1988.
- Meriç Cemil, Bu Ülke, İletişim Yay. İst. 1993a.
- Meriç Cemil, Jurnal Cilt 1 1955-65, İletişim Yay. İst. 1993b.
- Meriç Cemil, Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yay. İst. 1993c.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları III, Çıdam Yay. İst. 1990.
- Özel İsmet, Ve'l Asr, Şule Yay. İst. 1998.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları 6, Şule Yay. İst. 2002a.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları 7, Şule Yay. İst. 2002b.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları 8, Şule Yay. İst. 2002c.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları 9, Şule Yay. İst. 2003a.
- Özel İsmet, Cuma Mektupları 10, Şule Yay. İst. 2003b.
- Özel İsmet, "Türkiye'de 'Nektarin İslâmî' Var!" (Röp.), Kaçak Yay. S: 16, Ağ. 2004a.
- Özel İsmet, Henry Sen Neden Buradasın I, Şule Yay. İst. 2004b.
- Özel İsmet, Henry Sen Neden Buradasın II, Şule Yay. İst. 2004c.
- Özel İsmet, Çenebazlık, Şule Yay. İst. 2006a.
- Özel İsmet, Kalın Türk, Şule Yay. İst. 2006b.
- Özel İsmet, Toparlanın Gitmiyoruz I, Ebabil Yay. Ank. 2008.
- Özel İsmet, Şiir Okuma Kılavuzu, Tiyo Yay. İst. 2013a.
- Özel İsmet, Küfrün İhsanı olmaz, Tiyo Yay. İst. 2013b.
- Özel İsmet, Türk Olamadıysan Oldun Amerikalı, Tiyo Yay. İst. 2015.
- Özel İsmet, Dil İle İkrar, Tiyo Yay. İst. 2017.
- Özel İsmet, Bir Akşam Gezintisi Değil Bir İstiklâl Yürüyüşü, Tiyo Yay. İst. 2018.
- Shannon Thomas Richard, An Introduction To The World-System Perspective, Westview Press, USA, UK. 1989.
- Topçu Nurettin, Ahlâk Nizamı, Dergâh Yay. İst. 1997.
- Wallerstein Immanuel, Decdeli Hale ve Kasaba Reşat, "Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme Süreci", (Çev. Ali Selman), Toplum ve Bilim 23, Güz 1983.
- Wallerstein Immanuel, "Halil İnalcık ve Osmanlı Çalışmalarının Geleceği", (Çev. Mustafa Özel), Dergâh Edebiyat Sanat Kültür, C: V, S: 59, Ocak 1995.
- Wallerstein Immanuel, Sosyal Bilimleri Düşünmemek On dokuzuncu Yüzyıl Paradigmasının Sınırları, (Çev. Taylan Doğan), Avesta Yay. İstanbul, 1997.